

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

**QOZOG'ISTON OLIY TA'LIM TIZIMINING RIVOJLANISHI VA
UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Yuldashev Ravshanjon Bahodirovich

Toshkent kimyo texnologiya instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif Qozog'iston Respublikasining oliy ta'lim tizimi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari, uning institutsional tuzilishi, boshqaruv mexanizmlari va modernizatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Maqolada Qozog'iston oliy ta'lim tizimining mustaqillikdan keyingi davrda amalga oshirilgan islohotlari, xalqaro ta'lim makoniga integratsiyalashuvi hamda ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan strategik yo'nalishlari ilmiy jihatdan yoritilgan. Xususan, mamlakatda kredit-modul tizimining joriy etilishi, akademik mobillikni kengaytirish, universitetlar avtonomiyasini rivojlantirish va ta'lim jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonlari muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Qozog'istonning Boloniya jarayoniga qo'shilishi natijasida oliy ta'lim tizimida yuzaga kelgan tarkibiy o'zgarishlar, ta'lim dasturlarining uch bosqichli modeli (bakalavriat, magistratura va doktorantura) hamda ta'lim sifatini nazorat qilish mexanizmlarining takomillashuvi tahlil etiladi. Maqolada oliy ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish strategiyasi, ilm-fan va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish, xalqaro reytinglarda raqobatbardosh universitetlarni shakllantirish masalalari ham muhim ilmiy muammo sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Qozog'iston, oliy ta'lim tizimi, ta'lim islohotlari, Boloniya jarayoni, kredit-modul tizimi, universitet avtonomiyasi, akademik mobillik, ta'lim sifati, xalqaro integratsiya, ta'lim modernizatsiyasi.

KIRISH

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari va bilimga asoslangan iqtisodiyotning shakllanishi sharoitida oliy ta'lim tizimi har qanday davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim strategik sohalardan biri sifatida qaralmoqda. Oliy ta'lim nafaqat malakali kadrlar tayyorlash, balki ilmiy salohiyatni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi¹. Shu sababli ko'plab davlatlar o'z oliy ta'lim tizimini

¹ UNESCO. (2021). Global education monitoring report: Higher education and sustainable development. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org>

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

modernizatsiya qilish, uni xalqaro ta'lim makoni bilan integratsiyalash va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda.

Markaziy Osiyo mintaqasida ham oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu borada Qozog'iston Respublikasi oliy ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, ta'lim boshqaruvini takomillashtirish hamda ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish yo'nalishida muhim tajribaga ega davlatlardan biri hisoblanadi. Mustaqillikdan keyingi davrda Qozog'iston oliy ta'lim tizimi tub institutsional islohotlarni boshdan kechirdi². Mazkur jarayonda ta'lim tizimining boshqaruv modeli takomillashtirildi, universitetlar faoliyatida bozor mexanizmlari joriy etildi hamda ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligi bosqichma-bosqich kengaytirildi.

Bugungi kunda Qozog'iston oliy ta'lim tizimi innovatsion rivojlanish, raqamlashtirish jarayonlari, ilm-fan va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirish kabi yo'nalishlarda izchil takomillashib bormoqda. Mazkur jarayonlar mamlakat oliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshirish bilan birga, Markaziy Osiyo mintaqasida ta'lim sohasida yetakchi tajribalardan biri sifatida shakllanishiga xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xalqaro miqyosda Qozog'iston oliy ta'lim tizimining rivojlanishini tahlil qilgan olimlardan biri sifatida Mariya Yudkevich, Philip G. Altbach va Hans de Wit kabi tadqiqotchilarni ko'rsatish mumkin. Ularning ilmiy ishlarida postsovet davlatlarida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, universitetlar boshqaruvini takomillashtirish hamda global ta'lim makoni bilan integratsiya jarayonlari chuqur tahlil qilingan³. Mazkur tadqiqotlarda Qozog'iston oliy ta'lim tizimi mintaqada islohotlarni faol amalga oshirayotgan davlatlardan biri sifatida baholanadi.

Qozog'istonlik olimlardan Aida Saginova oliy ta'lim tizimining institutsional rivojlanishi, universitetlar boshqaruvi va ta'lim sifatini ta'minlash mexanizmlarini tadqiq qilgan. Uning ilmiy ishlarida Qozog'istonda ta'lim boshqaruvining markazlashgan modeldan nisbatan avtonom universitetlar modeliga o'tish jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, Nurlan Yessenbekov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Qozog'iston oliy ta'lim tizimining xalqaro ta'lim makoni bilan

² Philip G. Altbach., Reisberg, L., & Rumbley, L. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. Paris: UNESCO. –P.88. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183168>

³ Hartley, M., Gopaul, B., Sagintayeva, A., & Apergenova, R. (2016). Learning autonomy: Higher education reform in Kazakhstan. Higher Education, 72(3), 277–289.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

integratsiyalashuvi, akademik mobillik va kredit texnologiyalarining joriy etilishi masalalari yoritilgan⁴.

Qozog'iston oliy ta'lim tizimining Boloniya jarayoniga integratsiyalashuvi masalalari Jane Knight va Jamil Salmi kabi olimlarning tadqiqotlarida ham muhim o'rin egallaydi. Ularning ishlarida oliy ta'lim tizimining xalqaro standartlarga moslashuvi, akademik mobillikning kengayishi va universitetlarning global reytinglarda ishtirok etishi kabi masalalar tahlil qilinadi⁵.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar Qozog'iston oliy ta'lim tizimi postsovet makonida eng faol modernizatsiya jarayonlarini amalga oshirayotgan tizimlardan biri ekanligini ko'rsatadi. Biroq mazkur sohada olib borilgan tadqiqotlar asosan oliy ta'lim tizimining institutsional va tashkiliy jihatlariga qaratilgan bo'lib, uning mintaqaviy ta'lim makonidagi o'rni hamda Markaziy Osiyo davlatlari bilan qiyosiy jihatlar hali yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Shu sababli mazkur maqolada Qozog'iston oliy ta'lim tizimining rivojlanishi va uning o'ziga xos xususiyatlari tizimli va kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi.

TADDIQOT USULLARI

Mazkur tadqiqotda Qozog'iston Respublikasi oliy ta'lim tizimining rivojlanish jarayonlari hamda uning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish maqsadida siyosatshunoslik va ta'lim tadqiqotlariga xos bir qator nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv asosida shakllantirilib, oliy ta'lim tizimini institutsional va funksional jihatdan kompleks o'rganishga yo'naltirildi.

Avvalo, tizimli tahlil usuli yordamida Qozog'iston oliy ta'lim tizimi murakkab ijtimoiy institut sifatida o'rganildi. Ushbu usul orqali oliy ta'lim muassasalari faoliyati, ta'lim boshqaruvi mexanizmlari, ta'lim siyosati va normativ-huquqiy asoslari o'zaro bog'liq tizim sifatida tahlil qilindi. Bu yondashuv oliy ta'lim tizimining institutsional tuzilishi hamda uning davlat siyosati bilan bog'liqligini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotda tarixiy tahlil usuli ham qo'llanildi. Ushbu metod yordamida Qozog'iston oliy ta'lim tizimining mustaqillikdan keyingi davrdagi rivojlanish bosqichlari, amalga oshirilgan ta'lim islohotlari hamda ta'lim siyosatidagi muhim o'zgarishlar o'rganildi. Tarixiy yondashuv oliy ta'lim tizimining shakllanish jarayonlarini izchil va mantiqiy ketma-ketlikda tahlil qilish imkonini berdi. Bundan

⁴ Sagintayeva, A., & Kurakbayev, K. (2015). University autonomy and public accountability in Kazakhstan's higher education system. ERIC database. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1089024>

⁵ Akkari, A. (2023). Internationalization of Higher Education in Kazakhstan. Ensaio: Avaliação e Políticas Públicas em Educação. –P.28.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

tashqari, tadqiqotda kontent tahlil usulidan ham foydalanildi. Mazkur usul orqali Qozog'iston Respublikasi oliy ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, davlat strategiyalari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Kontent tahlil oliy ta'lim tizimining rivojlanish strategiyalari va ustuvor yo'nalishlarini aniqlashga xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Qozog'iston Respublikasining oliy ta'lim tizimi mustaqillikka erishganidan so'ng tub institutsional va tarkibiy islohotlarni boshdan kechirdi. Sovet davrida mamlakat oliy ta'lim tizimi markazlashgan boshqaruvga asoslangan bo'lib, o'quv dasturlari, ilmiy faoliyat va universitetlar faoliyati yagona davlat siyosati doirasida tartibga solingan ⁶. Mustaqillikdan keyingi davrda esa oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga moslashtirish va bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash asosiy ustuvor vazifalardan biriga aylandi.

1990-yillardan boshlab Qozog'istonda oliy ta'lim tizimini isloh qilish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Dastlab oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi yangi normativ-huquqiy asoslar shakllantirildi hamda universitetlarning akademik va tashkiliy mustaqilligini kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi⁷. Shu bilan birga, davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini rivojlantirish orqali ta'lim xizmatlari bozorini shakllantirishga e'tibor qaratildi.

2000-yillardan boshlab Qozog'iston oliy ta'lim tizimi xalqaro ta'lim makoniga faol integratsiyalashuv bosqichiga o'tdi. Mazkur jarayon mamlakatning Yevropa oliy ta'lim hududi bilan hamkorlikni kuchaytirishi, ta'lim standartlarini modernizatsiya qilishi va akademik almashinuv dasturlarini kengaytirishi bilan tavsiflanadi⁸. Ayniqsa, Qozog'istonning Boloniya jarayoniga qo'shilishi oliy ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim bosqich bo'ldi⁹.

Qozog'iston oliy ta'lim tizimi davlat siyosati asosida faoliyat yurituvchi murakkab institutsional tizim sifatida shakllangan. Mamlakatda oliy ta'lim muassasalari davlat universitetlari, milliy universitetlar, xalqaro universitetlar va

⁶ Ospanov, Y., & Mukhtarova, A. (2017). The Bologna Process and the Kazakhstani Higher Education: Reality and Challenges. SSRN. –P. 85. <https://ssrn.com/abstract=3065747>

⁷ Mukhatayev, A. (2024). Quality assurance system of higher education in Kazakhstan. Education Sciences, 14(12). – P.31.

⁸ Yessenbekova, U. (2018). Development of higher education system in Kazakhstan in the context of globalization. European Journal of Contemporary Education, 7(2), 302–309. <https://doi.org/10.13187/ejced.2018.2.302>

⁹ Yergebekov, M., & Temirbekova, Z. (2012). The Bologna process and problems in higher education system of Kazakhstan. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 47, 1473–1478.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

xususiy oliy ta'lim muassasalaridan iborat¹⁰. Ushbu tizim ta'lim boshqaruvi, ilmiy faoliyat va innovatsion rivojlanishni o'z ichiga olgan ko'p darajali institutlar majmuasini tashkil etadi.

Oliy ta'lim tizimining boshqaruvi asosan davlat tomonidan amalga oshiriladi. Ta'lim siyosatini shakllantirish va amalga oshirish jarayonida davlat organlari, ta'lim muassasalari hamda ilmiy-tadqiqot markazlari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda universitetlarning akademik mustaqilligini kengaytirish va ularning boshqaruv tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, Qozog'iston oliy ta'lim tizimida ilm-fan va ta'lim integratsiyasini kuchaytirishga qaratilgan siyosat izchil amalga oshirilmoqda¹¹. Universitetlar qoshida ilmiy markazlar va tadqiqot institutlarining faoliyati kengayib borayotgani mamlakat ilmiy salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda.

Qozog'iston oliy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning xalqaro ta'lim makoniga faol integratsiyalashuvi bilan bog'liqdir. Mamlakatda kredit-modul tizimi joriy etilgan bo'lib, bu tizim talabalarning akademik mobilligini oshirish va ta'lim jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, oliy ta'lim tizimining muhim xususiyatlaridan biri universitetlar avtonomiyasini kengaytirishga qaratilgan islohotlardir. Universitetlarga o'quv dasturlarini shakllantirish, ilmiy tadqiqot yo'nalishlarini belgilash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha keng vakolatlar berilmoqda¹². Bu esa oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Qozog'iston oliy ta'lim tizimining yana bir muhim xususiyati innovatsion rivojlanishga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanadi. Mamlakatda ilmiy tadqiqotlar va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Universitetlar va ilmiy markazlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etish mexanizmlari takomillashtirilmoqda¹³. Shuningdek, oliy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish, masofaviy ta'limni rivojlantirish va ta'lim jarayonini raqamlashtirish jarayonlari ham jadallik bilan amalga oshirilmoqda. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va talabalarga zamonaviy bilim va ko'nikmalarni berish imkonini yaratmoqda.

¹⁰ Nurgaliyeva, S. (2018). Features of institutional autonomy of the Kazakhstan higher education system. *Redalyc Journal*. –P.183.

¹¹ Ahn, E. S., Dixon, J., & Chekmareva, L. (2018). Looking at Kazakhstan's Higher Education Landscape. Palgrave Macmillan. –P.49.

¹² Mukhatayev, A. (2024). Quality assurance system of higher education in Kazakhstan. *Education Sciences*, 14(12). – P.35.

¹³ Ahn, E. S., Dixon, J., & Chekmareva, L. (2018). Kazakhstan's higher education landscape. In *Higher Education in the Post-Soviet Region*. Springer. –P.78.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Qozog‘iston Respublikasi oliy ta‘lim tizimi mustaqillikdan keyingi davrda izchil modernizatsiya jarayonlarini boshdan kechirib, xalqaro ta‘lim makoni bilan integratsiyalashgan zamonaviy ta‘lim tizimiga aylanish yo‘lidan bormoqda. Mamlakatda oliy ta‘lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlar universitetlar faoliyatining samaradorligini oshirish, ta‘lim sifatini yaxshilash hamda ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Shu o‘rinda, Qozog‘iston oliy ta‘lim tizimining rivojlanishida bir necha muhim omillar asosiy rol o‘ynaydi. Jumladan, oliy ta‘lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, kredit-modul tizimini joriy etish, uch bosqichli ta‘lim modeli (bakalavriat, magistratura va doktorantura)ni shakllantirish hamda akademik mobillikni rivojlantirish kabi jarayonlar mamlakat oliy ta‘lim tizimining samarali faoliyat yuritishiga imkon yaratmoqda. Shu bilan birga, universitetlar avtonomiyasining kengaytirilishi va ilm-fan hamda ta‘lim integratsiyasining kuchaytirilishi oliy ta‘lim tizimining raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Sirasini aytganda, Qozog‘iston oliy ta‘lim tizimi Markaziy Osiyo mintaqasida eng faol modernizatsiya jarayonlarini amalga oshirayotgan tizimlardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu tajriba mintqa davlatlari, jumladan O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimini rivojlantirish jarayonida ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etishi mumkin. Shuningdek, oliy ta‘lim tizimining raqamlashtirilishi, ilmiy innovatsiyalarni rivojlantirish hamda xalqaro akademik hamkorlikni kengaytirish kelgusida mazkur tizimning barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. UNESCO. (2021). Global education monitoring report: Higher education and sustainable development. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org>
2. Philip G. Altbach., Reisberg, L., & Rumbley, L. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. Paris: UNESCO. –P.88. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183168>

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-03**

3. Hartley, M., Gopaul, B., Sagintayeva, A., & Apergenova, R. (2016). Learning autonomy: Higher education reform in Kazakhstan. *Higher Education*, 72(3), 277–289.
4. Sagintayeva, A., & Kurakbayev, K. (2015). University autonomy and public accountability in Kazakhstan's higher education system. ERIC database. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1089024>
5. Akkari, A. (2023). Internationalization of Higher Education in Kazakhstan. *Ensaio: Avaliação e Políticas Públicas em Educação*. –P.28.
6. Ospanov, Y., & Mukhtarova, A. (2017). The Bologna Process and the Kazakhstani Higher Education: Reality and Challenges. SSRN. –P. 85. <https://ssrn.com/abstract=3065747>
7. Mukhatayev, A. (2024). Quality assurance system of higher education in Kazakhstan. *Education Sciences*, 14(12). –P.31.
8. Yessenbekova, U. (2018). Development of higher education system in Kazakhstan in the context of globalization. *European Journal of Contemporary Education*, 7(2), 302–309. <https://doi.org/10.13187/ejced.2018.2.302>
9. Yergebekov, M., & Temirbekova, Z. (2012). The Bologna process and problems in higher education system of Kazakhstan. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 47, 1473–1478.
10. Nurgaliyeva, S. (2018). Features of institutional autonomy of the Kazakhstan higher education system. *Redalyc Journal*. –P.183.
11. Ahn, E. S., Dixon, J., & Chekmareva, L. (2018). Looking at Kazakhstan's Higher Education Landscape. Palgrave Macmillan. –P.49.
12. Mukhatayev, A. (2024). Quality assurance system of higher education in Kazakhstan. *Education Sciences*, 14(12). –P.35.
13. Ahn, E. S., Dixon, J., & Chekmareva, L. (2018). Kazakhstan's higher education landscape. In *Higher Education in the Post-Soviet Region*. Springer. –P.78.